

Automobil rammar hästekipage i Kungsängen 1913

av Ulf Björkdahl

På kvällen fredagen **20 juni 1913** inträffade en kollision mellan en automobil och ett hästekipage på Enköpingsvägen utanför Kungsängens järnvägsstation intill Bengtssons affär (där kommunhuset är nu). Bilen kom från stockholmshållet och hästskjutsen från andra hållet. Platsen var nära en ökad S-kurva, där landsvägen rundade en bit av stationsområdet (jfr kartan längre fram).

Vägen trafikerades ännu mest av gående och olika slags hästekipage. Enstaka bilar, motorcyklar och cyklar förekom, dessa nymodigheter hade dykt upp kring sekelskiftet. De blev snabbt fler för varje år. 1906 fanns runt 200 bilar i landet och 1913 nära 5.000. Ännu passerade kanske en handfull bilar om dagen vår trakt.

Människorna hade börjat vänja sig vid snabba och mullrande bilarna, men det fanns också ett motstånd mot motortrafiken. För skjutsarna kunde det vara problem då hästarna blev nervösa. Möte mellan häst och bil eller en omkörning kunde vara en prövning. Vägarna var inte särskilt anpassade för bilar, de var grusade och smala med skymda krön och kurvor. 1906 kom den första förordningen om automobiltrafik. I den stadgades bl.a. hur en automobil tekniskt sett skulle vara beskaffad med t.ex. bromsar och signalhorn och krav på besiktning. Som igenkänningstecken skulle anges länsbokstav följt av ett ordningsnummer. Vidare fick en automobil inte framföras fortare än 15 km/tim i samhällen. Utanför tätort gällde max 25 km/tim och 10 km/tim vid mörker.

Kronolänsmannen Albert Arrhén hade som allmän åklagare den 14 oktober stämt agenten (bilförsäljaren) **Carl Gunnar Rising**, boende i Stockholm och knuten till AB Palladium Automobiler med kontor på Skeppsbron, för att "med överdådlig framfart med automobil i närheten av Kungsängens station den 20 juni 1913, varvid såväl åkdon och hästar som däri åkande personer skadades". Sammanstötningen skede på allmän

landsväg och bilen, med igenkänningstecknet **O 244**, fördes vid tillfället av Rising. (Att bilen var Göteborgsregistrerad beror på att företaget hade ett kontor även där).

Tingsförhandlingarna skedde vid Uppsala läns södra domsaga i Enköping, till vilket Bro härad tillhörde. (Fram till 1904 hade häradet eget ting, nämligen i Tibble by). Rättens ordförande var häradshövdingen Theodor Eksandh och tjänstgörande tingsnotarie jur.kand. Gunnar Corin.

Tingsförhandlingen den 28 oktober 1913

Sedan åklagaren yrkat ansvar för svaranden Rising för förseelsen bestred dennes ombud advokaten Wallberg åtalet och uppgav att svarande hade vid Kungsängens station haft en fart om högst 15 km/tim. Omedelbart sedan svarande passerat stationen hade han givit två varningssignaler eftersom vägen 50 m framåt gjorde en skarp kurva.

I kurvan hade han mött en i stark fart kommande skjuts med två personer. Svarande lyckades bromsa bilen så att den stannade 2 meter från skjutsen som även den stannat. Då skjutsen skulle köra förbi bilen hade åkdonet törnat mot bilens stänkskärm varvid ena hästen blivit skrämmd och kastat åkdonet i diket så att de åkande kastades ur.

Tingshuset i Enköping, omkring 1905.

Foto från Enköpings museum.

På rättens fråga om Rising hade körcertifikat svarade ombudet jakande men att ombudet inte hade det med sig.

Åklagaren bestred att det gått till på det sätt som svarandeombudet beskrev och upplyste om att sammanstötningen ägt rum utanför Bengtssons handelsbod där kurva på vägen inte finns och att svarande inte kunnat styra bilen utan kört på skjutsen.

Åklagaren företrädde kusken **Carl Gustaf Roos** och ogifta tjänarinnan **Mina Andersson** båda från Urfjäll samt även hästekipagets ägare hovmarskalken **Fredrik Peyron** som var ägare till Urfjäll men bosatt i Stockholm. Åklagaren företedde två skriftliga intyg: Med. do. Livmedikus Carl Flensburg i Stockholm hade undersökt kusken Roos som

Interiör från tingshuset. Foto från Enköpings museum, fotograf Anders Willmarsson.

med sitt åkdon kastats i diket och släpats under vagnen och avsvimmad befriats från sitt farliga läge. Under natten plågades han av värk i högra blindtarmstrakten jämte kräkningar men kunde följande dag återtaga sitt arbete. Fröken Mina Andersson som färdades med Roos hade vid olyckan kastats på huvudet i diket men svimmade inte. På natten fick hon frossa och ont i nacken och hela vänstra sidan av kroppen. Hon hade en mörk blånad på vänstra låret, men ingen värk i övrigt.

Distriktsveterinär Bergman intygade att den skadade hästen vara lindrigt halt och led av ett överben ("bula") på insidan av vänstra frambenet med risk för framtida men.

Tingsförhandlingen 20 januari 1914

Åklagaren anförde att bilen visserligen stannat ett ögonblick på kort avstånd från skjutsen, men sedan fortsatt rakt på hästarna. Svarandeombudet, hovrättsnotarien Lothigius, bestred inte att Andersson och Roos erhållit de skador som angavs i läkarbeviset.

Åklagaren begärde vittnesförhör med arbetaren **Albin Johnsson** i Spånga socken och stationskarlen **Hjalmar Nyqvist** i Kungsängen, vilka båda närvarade vid tinget. De fick avlägga sanningseden och berättade följande.

Vittnet Albin Johnsson hade stått utanför Bengtssons butik vid Kungsängens järnvägsstation och sett en automobil komma i stark fart från stockholmshållet. Några varningssignaler från bilen hade vittnet inte hört. Kusken Roos och Mina Andersson hade kommit åkande från andra hållet i en parskjuts och stannat på norra vägkanten nära handelsboden. Automobilens förare försökte stanna bilen innan han nådde skjutsen, men inte lyckats. Emellertid försökte skjutsen som stod stilla vid vägkanten att släppa fram automobilens vilken, trots att vägen var så bred att båda med lätthet hade kunnat mötas, ändå framfördes mitt på vägen. Hästarna hade kommit så långt ut i vägkanten att den ena stod i diket och den andra på dikeskanten. Bilen hade förts så nära den sistnämnde hästen att stänkskärmen kommit emellan hästens framben och först då stannat. Skjutsvagnen hamnade då med två hjul i diket varvid Mina Andersson och Roos föll ur, den förra helt och hållet men den senare så att benen fastnade i vagnskorgen och huvudet släpades i diket sedan hästarna tagit i sken. Vid grinden till järnvägsstationen, på ett kort avstånd från platsen, hade hästarna fasttagits. Dit hade Roos släpats med. Enligt vittnet var vägen så rak att föraren borde ha sett skjutsen redan på 50 m avstånd. Vittnet tyckte att bilen körts av en ovan person.

Vittnet stationskarlen Nyqvist befann sig i järnvägens godsmagasin och hade genom dörren sett bilen komma i ganska häftig fart. Någon varningssignal hade han inte hört. Därefter hörde vittnet ett skrik och när han rusade ut ur magasinet och ut på stationsområdet såg han ett par hästar i sken mot stationsområdet med kusken Roos hängande vid sidan av åkdonet med huvudet i marken. Hästarna hade tagits fast vid stationsgrinden. Själva kollisionen hade vittnet inte sett.

Så här ungefär såg ekipaget ut med kuskén Roos och Mina Andersson när de kom åkandes västerifrån i sitt tvåspann. Motioneringsvagnen såg ungefär likadan ut, men var särskilt slitstark för motionskörning av vagnshästar. Foto från Västergötlands museum.

Den aktuella automobilen var en Londontillverkad Palladium. (Bilmärket var exklusivt men fick konkurrens av Rolls Royce och Bentley som tillsammans med första världskrigets utbrott 1914 medförde att tillverkningen lades ner och företaget upphörde).

Tingsförhandlingen den 17 feb 1914

Åklagaren företedde nu vittnet ladugårdskarlen **Axel Fredrik Johansson** i Skå socken som hade befunnit sig på Enköpingsvägen gående från stockholmshället mot Bengtssons butik.

Omedelbart innan bilen passerade honom hade han sett Peyrons motioneringsvagn dragen av två hästar med kusk och dam komma körande mot vittnet. Han såg att kuskén då han sett bilen höll vagnen åt sidan och stannat skjutsen långt ut på väggkanten med vänsterhästen stående i diket och den andra på dikeskanten. Automobilen passerade vittnet 20 m före ekipaget som då stod still i väggkanten. Bilen framfördes med 20 km/tim utan att föraren på minsta sätt bemödade sig om att varsamt köra förbi skjutsen utan hade fört bilen på vägens mitt, istället för att hålla åt sidan då han med lätthet kunnat passera skjutsen.

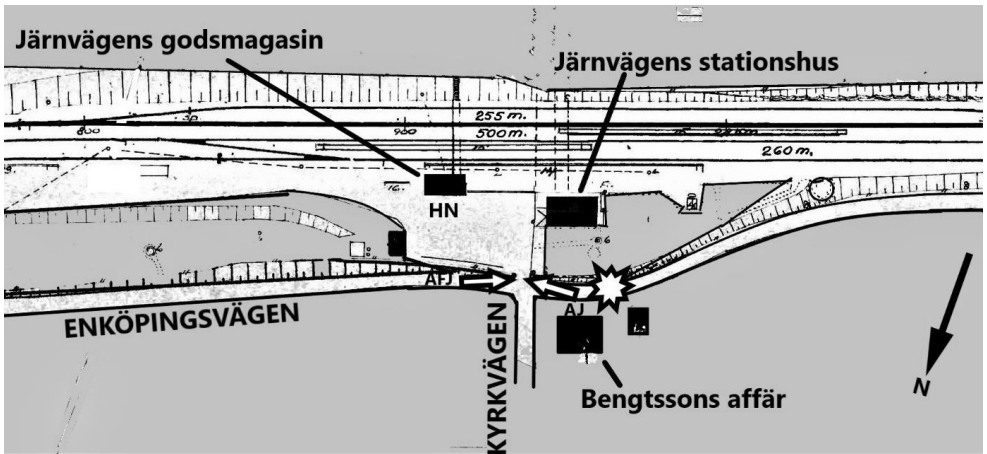
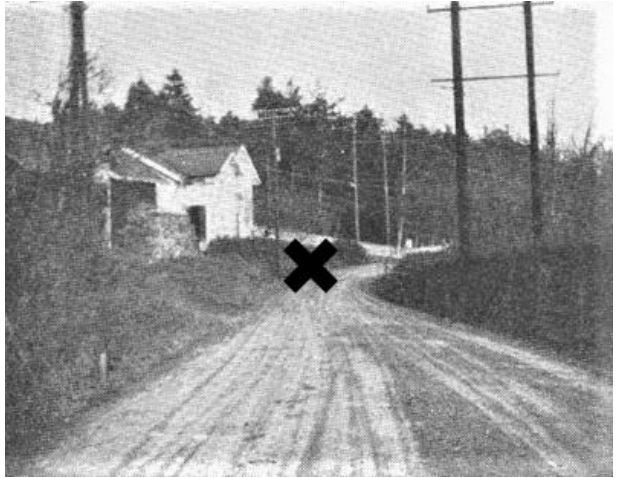
Hästskjutsen fick en stöt av bilen och stälpte den varvid hästarna tog i sken. Omedelbart efter kollisionen hade bilen ökat hastigheten och "försvunnit som en rök". Hästarna som kom skenande mot vittnet togs fast av honom. Kusken hade fastnat i vagnskorgen samt haft huvudet släpande längs diket tills vittnet hejdat hästarna. På det sätt som föraren manövrerat automobilen hade vittnet fått uppfattningen att denne inte kunde köra.

Åklagaren anförde att den ena hästen skadats så att ägaren Peyron under en längre tid inte kunde använda den. Målsäganden Roos och Mina Andersson hade fått kläder förstörda. Åklagaren yrkade på ersättning för kusken Roos för sveda och värk 25 kr samt förstörda kläder 100 kr, fröken Mina Andersson för sveda och värk 25 kr och förstörda kläder 25 kr. För Peyron yrkades ersättning för veterinärvode 22 kr samt 53 kr för lejande av skjutsar under den tid hästen inte kunde användas. För reparation av vagnen, en s.k. motioneringsvagn, yrkades 50 kr.

Tingsförhandlingen 17 mars 1914

Risings talan fördes nu av jur.kand. Norman. Norman företedde vittnet chauffören **Karl Oskar Johansson**, boende i Stockholm och anställd hos AB Palladium Automobiler som chaufför och mekaniker. Han berättade att han beordrats medfölja agenten Rising på en längre bilfärd till Dalarna som mekaniker. Han hade befunnit sig i bilens bakvagn. Johansson vittnade om att Rising hade givit två signaler med ett starkt ljudande signalhorn kort innan bilen passerade grindarna in till stationsområdet. Bilen körde då omkring 15 km/tim. Efter passerandet av stationen där vägen inte kunde ses längre än 50 m, eftersom den krökte först något åt vänster och därefter starkare något åt höger. Vittnet hade då sett ett vagn ekipage komma körande i ganska skarp trav ut ur kurvan. Vittnet hade uppmanat Rising att stanna bilen, vilket han genast gjorde med såväl fot- som handbroms. Bilen stannade på 5-6 m och en meter från vänstra diket. Kusken hade nu stannat hästarna och stod stilla.

Vyn som kusken Roos och Mina Andersson hade framför sig strax före kollisionen (se krysset i bilden), som inträffade strax före Bengtssons handelsbod, vilken är samma affär som Gilbert Englund hade långt senare och där kommunhuset är nu. Foto från 1920, ur Vägverkets arkiv.

Trakten vid stationsområdet. Författaren har utifrån berättelserna markerat olycksplatsen på vägen samt vittnenas platser: Albin Johnsson framför butiken (AJ), Hjalmar Nyqvist vid godsmagasinet (HN) och Axel Fredrik Johansson (AFJ) på Enköpingsvägen. Med vita pilar anges hästekipagets resp. vittnet Johnssons förflyttning till grindhålet där Johansson stoppade hästarna.

Enligt vittnet K.O. Johansson stod automobil och häst nära varandra utan att beröras. Hästarna blev oroliga av sullet från motorn menade han och de rörde sig framåt mot bilen, varvid högerhästen skrapade sig mot högra stänkskärmen medan vänsterhästen gått ner i diket och dragit ner vagnen med två hjul i diket så att de åkande föll ur. Vagnen drogs upp av hästarna på vägen igen som fortsatte i galopp in på stationsområdet där de stannat. Rising och vittnet hade genast hoppat ur bilen för att se hur det gått med de ramlande. Kusken hade förlorat sin mössa och fruntimret en kappa vilka Rising plockat upp medan vittnet gått in på stationsområdet för att se om hästar och vagn tagit skada, men han hade inte upptäckt något fel. Vittnet hade även frågat kusken hur det gått som svarat "att vore ingen fara", men märkte att kusken haltade något. Rising och vittnet hade inte ansett sig vara vållande till missödet och antagit att saken var utredd och steg därför upp i automobilen och fortsatte sin resa. På rättens fråga ansåg vittnet att Rising var fullt kompetent att framföra automobil. Norman menade att vittnet Johansson var den ende person som sett hela förloppet. Övriga hade befunnit sig på längre avstånd från olycksplatsen. Norman menade dessutom att vittnena från Kungsängen kanske var påverkade av allmänna opinionen i orten, där många var mycket förbittrade över automobilfarande. Norman bestred de obestyrkta uppgifterna om förstörda kläder m. m.

Tingsförhandlingen 15 april 1914

Åklagaren upplyste om att ytterkläderna som Roos burit vid olyckstillfället tillhörde hovmarskalken Peyron och var en s.k. stallkavajkostym, som förstörts. Peyron fordrade 105 kr i ersättning för den samt reparation av vagnen 75 kr, veterinär 22 kr samt skjutsningar 32 kr.

Nyqvist och Axel Fredrik Johansson fick vittna en gång till. Nyqvist hade i stationsområdet inte sett några andra personer än Mina Andersson, kusken Roos och vittnet Albin Johansson. Johansson hade inte sett någon annan person i automobilen än de två som satt i framsätet, nämligen föraren och en dam. Han upprepade att föraren inte kunnat stanna bilen innan dess ena stänkskärm varit "ett gott stycke" mellan frambenen på den ena hästen. När Roos kommit in på stationsområdet hade han

omedelbart omhändertagits och i halvt avsomnat tillstånd med vittnets hjälp förts till handlanden Bengtssons handelsbod.

Svarandeombudet Norman framhöll den dåliga iakttagelseförmågan hos vittnena Axel Johansson och Albin Johnsson för att de inte hade sett att vittnet Karl Oskar Johansson medföljt bilen och inte heller att svaranden tagit upp de ramlandes kläder. Att dessa omständigheter undgått de båda vittnena måste innebära att deras iakttagelseförmåga varit mindre god och minskade betydelsen av deras vittnesmål.

Norman menade också att han hört bland befolkningen i Kungsängen att det allmänt ansågs att kusken Roos kunnat varit vållande till att hästarna hamnade i sken då han ej kunnat hålla in dem vid mötet. Åklagaren förvånade sig över detta yttrande och påpekade att kusken som var före detta dragon (*soldat med häst*) var väl så van att handskas med hästar. Svarandeombudet bestred samtliga ansvars- och ersättningsyrkanden.

Järnvägsstationen omkring 1910. På andra sidan vägen syns Bengtssons affär och hitom den ses grindhålet där hästarna sprang in mot stationsområdet (krysset).

Tingsförhandlingen 12 maj 1914

Detta var dagen då målet mellan åklagaren kronolänsman Arrhén, hovmarskalken Peyron, kusken Roos och ogifta Mina Andersson från Urfjäll som målsägare och med agenten Gunnar Rising som svarande skulle avgöras. Efter enskild överläggning beslöt häradsrätten om följande utslag:

Genom vittnenas berättelser ansågs det vara styrkt att svarande, när han framförde en automobil fredagen den 20 juni å allmänna landsvägen vid Kungsängens station, mött en målsägaren Peyron tillhörig skjuts med två hästar och genom att köra mitt på vägen kommit att med bilens stänkskärm beröra frambenen på en av hästarna vilka då blivit rädda och tagit i sken samt att fröken Andersson fallit ur vagnen och Roos medföljt en kortare sträcka med benen i vagnen och huvudet släpande på marken. Automobilens hastighet ansågs inte ha varit överdådlig, men svarande hade ändå med sitt förfarande gjort sig skyldig till en ovarsamhet som lett fram till olycksfallet.

- Med hänvisning till berörda paragrafer och moment i förordningen om automobiltrafik 1906 dömdes Rising för ovarsamhet att böta 75 kr till kronan.
- Anspråken på skadestånd för förstörda kläder, skador på häst och vagn m.m. ogillades då de inte ansågs tillräckligt styrkta för att kunna lasta svarande.
- För de skador kusken Roos och Mina Andersson fått enligt läkarbevisen dömdes svarande att till målsägarna betala 25 kr vardera för sveda och värk.
- Slutligen ålades svarande att gottgöra statsverket för de ersättningar som vittnena erhållit för sin inställelse.

Undertecknat på häradsrättens vägnar av
Gunnar Corin

Främsta källa: Länsmannen i Bro härad, nr 46 tingshandlingar (landsarkivet Uppsala).